Marko Ivan Rupnik

PO DUHU

Duhovna teologija,
pot Cerkve papeža Frančiška

Marko Ivan Rupnik

PO DUHU

Duhovna teologija,
pot Cerkve papeža Frančiška

Po duhu

Duhovna teologija,
pot Cerkve papeža Frančiška

Marko Ivan Rupnik

DRUŽINA
2018

Vsebina

PREDGOVOR / 7

UVOD / 17

1. poglavje
IZRAZOSLOVNE OPOMBE / 35

2. poglavje
ČLOVEKOVEGA BIVANJA SE NE DA SKRČITI NA NJEGOVO NARAVO / 51

3. poglavje
ABRAHAM: OD POSAMEZNIKA DO OSEBE / 57

4. poglavje
DUH ZA SPOZNANJE BOŽJEGA DARU / 83

5. poglavje
ZAČETEK DUHOVNEGA ŽIVLJENJA / 103

6. poglavje
ŽIVLJENJE V KRISTUSU / 113

ZAKLJUČEK / 135

PRILOGA / 139

Kratice

AAS – Acta Apostolicae Sedis

DS – Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et historie

EG – Evangelii gaudium [Veselje evangelija]

GE – Gaudete et Exsultate [Veselite in radujte se]

LF – Lumen fidei [Luč vere]

LG – Lumen gentium [Luč narodov]

PG – Patrologiae cursus completus, series graeca (J.-P. Migne)

PL – Patrologiae cursus completus, series latina (J.-P. Migne)

SC – Sources chrétiennes

Predgovor

IZSTOPITI IZ NARAVE V ŽIVLJENJE EVANGELIJA

V prelomnem trenutku Jezusove poti v Jeruzalem, kakor jo opisuje evangelist Luka, ko se je Jezus »v Svetem Duhu« zavedal, da mu je Oče resnično izročil vse in mu vse razodel, ko je spoznal, da je on edina pot, po kateri bo lahko človeštvo prišlo do Očeta (Lk 10,21-22), je pristopil k njemu učitelj postave in mu zastavil vprašanje svojega življenja: »*Učitelj, kaj naj storim, da podedujem večno življenje?*« (v. 25). Po prvih prebranih straneh te knjige, kjer se jezuit pater Marko Ivan Rupnik posveča duhovni teologiji, ki jo živi in oznanja papež Frančišek, postane jasno, da gre v resnici za razmišljanje o tem osrednjem in najpomembnejšem vprašanju celotnega Svetega pisma: Kako naj človek doseže večno – *novo življenje*? Odkrivati in opozarjati na znamenja novega življenja, ki jih danes v Cerkvi in svetu prebuja Sveti Duh, je po Rupnikovem mnenju eden glavnih izzivov Frančiškovega pontifikata. Vse od nastopa svoje službe, ko se je na večer izvolitve na balkonu Petrove bazilike priklonil pred ljudsko množico in prosil za njihov blagoslov, je postalo jasno, da bo želel Frančišek živeti vizijo Cerkve kot Kristusovega telesa, ki je živ organizem in kjer so vsi udje med seboj in z glavo življenjsko povezani v organsko občestvo. Frančišek vidi Cerkev, ki je odprta navzven in živi v odnosih, Cerkev, kjer niso v središču njene strukture in prostori, temveč življenje, čas in procesi, »ki gradijo ljudstvo« (VE 224). Kot duhovni sin sv. Ignacija se tudi dobro zaveda, da ni prva naloga duhovnega voditelja, da razlaga idealno doktrino in vztraja ozko pri njej, temveč da je pozoren na konkre-

tno stanje oseb, ki jih spremlja, da prepoznava način delovanja Svetega Duha v njih ter presoja, kateri koraki so potrebni, da bo prišlo do osebnega srečanja z Gospodom, ki jih je odrešil (DV 17-20). Pater Rupnik želi v tej knjigi z očmi teologa, umetnika in duhovnega voditelja, ki se napaja v zakladnici izvorne krščanske umetnosti in teologije, razložiti duhovno ozadje papeževega delovanja in njegove misli ter predstaviti vizijo občestvene Cerkve, ki živi *novo življenje* na način Kristusove velikonočne skrivnosti.

MED »KAJ« IN »KAKO«

Jezus je učitelju postave odgovoril z dvema vprašanjema, ki usmerjata v temeljno razločevanje prave poti, ki vodi v večno življenje: »*Kaj je zapisano v postavi? Kako bereš?*« (Lk 10,26). Iz teh povratnih vprašanj je očitno, da je premalo poznati vsebino postave, pomemben je tudi *način*, kako jo človek razume in živi. V govoru na gori je Jezus to napetost med vsebino in načinom še zaostril: »*Če vaša pravičnost ne bo večja kakor pravičnost pismoukov in farizejev, nikakor ne pridete v nebeško kraljestvo.*« (Mt 5,20). Jezus očitno ne poziva k odpravi ali spremembi postave, ampak k novemu načinu branja postave. Ta nov način presega nominalistični pristop pismoukov in farizejev. Za dosego nebeškega kraljestva nista dovolj ne človekovo intelektualistično oziroma duhovno prizadevanje kot tudi ne še tako velik voluntaristični napor. Vstop v nebeško kraljestvo oziroma v novo življenje je sad »rojstva od zgoraj« (Jn 3,3), je sad delovanja Svetega Duha, ki ga Oče pošilja po svojem Sinu, da bi v njem ustvaril organsko občestvo – *koinonijo* – človeka z Bogom po vzoru življenja Sv. Trojice. Temeljna naloga duhovne teologije je po Rupniku prav organski način teološkega razmišljanja, ki izhaja iz življenja *po Duhu* in ustvarja prepletanje vsega ***živega*** ter na ta način povezuje vsebino teologije in življenje Cerkve – Kristusovega telesa. To se dogaja v procesu velikonočne preobrazbe, v katerem umira individualni in se rojeva novi, občestveni način življenja. V tem procesu nastaja

tudi organska vizija teologije, kjer ni več nasprotja med življenjem in mislijo, med vero kot vsebino in vero kot držo, kot odnosom. Ta proces uresničevanja novega življenja pa danes po besedah papeža Frančiška najbolj ogroža pojav dveh herezij, ki jih sicer poznamo že iz prvih stoletjih krščanstva, danes pa sta se v sodobni individualistični kulturi, ki prodira tudi v Cerkev, spet zelo razširili, to sta gnosticizem in novi pelagianizem.

NE MISEL IN NE VOLJA

Na nevarnost skušnjav »duhovne posvetnosti« sodobnega gnosticizma in voluntarizma je papež opozoril že v svoji prvi apostolski spodbudi *Veselje evangelija* (EG 96), najbolj temeljito pa se ob njej ustavi v svoji najnovejši spodbudi o poklicanosti k svetosti *Veselite in radujte se* (GE 35-62). Obe skušnjavi se skrivata pod podobo pravoverne katoliške resnice, dejansko pa gre pri tem za imanentni antropocentrizem, ki maliči vero v učlovečenje in v Kristusa, edinega in vesoljnega Odrešenika. Gnosticizem prisega na neko določeno izkušnjo ali spoznanje verskih resnic, na razumljive in jasne razlage, pri tem pa lastne teorije absolutizira, vse druge pa izključuje. Gnostiki imajo velike težave s skrivnostnim Bogom Očetom, ki se je razodel po učlovečenju svojega Sina, po njegovi odrešilni smrti na križu ter sedaj živi v telesu Božjega ljudstva – v Cerkvi. Z gnostiki se je boril že apostol Pavel v Korintu, kjer so si mnogi domišljali, da imajo globlje spoznanje Kristusovega evangelija, da imajo boljše in pomembnejše darove Duha, s katerimi lahko gradijo Cerkev, da se lahko zaradi spoznanja ničnosti malikovalskih kultov in judovskih obrednih predpisov povzdigujejo nad drugimi in jih zaničujejo. Pavel jim odgovarja, da tisti, ki si domišlja, da je kaj spoznal, »*še ni spoznal, kakor je treba spoznati*« (1 Kor 8,2), ker samo »*spoznanje napihuje, ljubezen pa gradi*« (v. 1). Šele, če kdo ljubi konkretnega človeka, lahko Boga spozna, ker je Bog ljubezen (1 Jn 4,7-8). V Pismu Rimljanom Pavel to misel nadaljuje, ko zatrjuje, »*da njim, ki ljubijo Boga, vse pripomore k dobremu*« (Rim

8,28). Za kristjana je tako ljubiti in verovati neločljivo povezano. Pri tem nujno potrebuje Svetega Duha, ki z Božjo lučjo osvetljuje dogodke lastnega življenja in življenja sveta, da lahko odkrije njihov pravi pomen in prepozna v njih Božje delovanje. Sveti Duh vernika odpre za spoznanje, kdo je Kristus in kdo je on sam. Nihče namreč ne more reči: »›*Jezus je Gospod*‹, *razen v Svetem Duhu*« (1 Kor 12,3). Ni naključje, da je Pavel prav v korintski skupnosti, ki je bila obdarjena s karizmami in v kateri so evangelij oznanjali vrhunski misijonarji prve Cerkve, predstavil ljubezen kot najvišji dar, ki presega vse ostale duhovne darove in moralne kreposti, končno tudi vero in upanje (prim. 1 Kor 13). Zaveda se, da človek ni sposoben spoznati Boga zgolj po modrosti. Nasprotno, napor modrosti ga je velikokrat zapeljal v propad (prim. Rim 1,19–32). Zato je Oče največjo resnico o sebi razodel po »križanem Kristusu«, v katerem se je razodela resnična »Božja moč in Božja modrost«. Vendar ta ostaja za »posvetnega človeka« prikrita skrivnost, saj jo je mogoče spoznati samo »po Duhu« (1 Kor 2,6–16), kar pomeni, da jo je potrebno sprejeti – po življenju v občestvu, ki ga ustvarja Duh.

Druga skušnjava, ki preprečuje v človeku in v Cerkvi rast novega življenja, pa je po prepričanju papeža Frančiška nova oblika pelagianizma. Gre v resnici za drugo plat gnosticizma, saj se tokrat sposobnosti spoznavati in ugajati Bogu ne prepisuje več razumu, temveč človekovi volji in osebnim naporom. Še tako popolno moralno življenje in prizadevanje za svetost pa človeka ne more približati Bogu, če v njem ni iskrene pristnosti in ponižnosti, ki priznava lastne omejitve in se odpira za milostni dar odrešenja. Ljudje, ki so zapadli tej skušnjavi, zaupajo v lastno moč in urejene strukture, hočejo jasna pravila in jasen nauk. Takšni ljudje so v veliki nevarnosti, da bodo preslišali in prezrli navdihe Svetega Duha, ki terja potrpežljivost, čuječnost in zaupanje. Izpolnjevanje zapovedi lahko daje človeku tudi lažen občutek večvrednosti, neuspeh pri tem pa ga sili v dvoličnost in sprenevedanje. Takšna drža je lahko zelo nevarna, saj dejansko izključuje Boga in na njegovo mesto postavlja človeško moč in zaupanje v organizacije. Krščan-

ska doktrina po Frančišku ni nekaj zaprtega in abstraktnega, ni religiozni sistem, ki bi ga sestavljali pravila in zapovedi, ampak je živ organizem, je Kristusovo telo – Cerkev, ki jo sestavlja občestvo vernikov, ki v konkretni zgodovini živi *novo življenje*. Že apostol Pavel je obsodil takšno individualistično in religijsko držo, ki se je kazala predvsem v oklepanju obreze in drugih predpisov postave, ter jo označil kot odpad od resničnega Kristusovega evangelija (Gal 1,6-9). Galačane roti, naj se ne pustijo ponovno usužnjiti postavi, saj jih ne bodo opravičila dela, ampak edino vera v Jezusa Kristusa (Gal 2,16). Kristus jih je s svojo daritvijo osvobodil za življenje po veri in jih odprl za prejem Svetega Duha, ki jih dela sinove (Gal 4,4-7). Če se bodo sedaj spet obračali k starim navadam, bodo dejansko zavrnili Kristusa in »odpadli od milosti« (Gal 5,4).

Frančišek ugotavlja, da so vse te skušnjave odraz neke posvetne duhovnosti in subjektivizma, ki človeka zapira v svet svojih lastnih razlogov in občutij, tako da ne opazi več ne bližnjega in ne Boga. Rešitev vidi v korenitem obratu v *občestvo* (gr. *koinōnia*), ki je dejansko ontološka struktura Cerkve, saj je utemeljena na življenju Svete Trojice in jo sestavljajo osebe, ki se drug drugemu darujejo, prepoznavajo drug v drugem *dar* ter tako živijo konkretno vsakdanje življenje na nov – cerkven in Kristusov, to je *velikonočni način*.

ABRAHAMOV IZHOD

Frančišek vedno znova poziva vernike, naj poživijo zavest svoje krstne identitete. Pri krstu je bil stari človek pokopan v Kristusovo smrt ter je v moči Kristusovega vstajenja »stopil na pot novega življenja« (Rim 6,4). Ta smrt lastnega jaza ter sprejem »Kristusove misli« (1 Kor 2,16) za človeka ni odtujitev, temveč nov način življenja v sinovskem odnosu z Očetom. To je tudi Frančiškova vizija procesa preobrazbe iz »individualnega jaza«, ki se utaplja v subjektivizmu, v »občestveni jaz«, v »jaz v Kristusu«, ki jo pater Rupnik v osrednjem delu knjige utemeljuje in razvija ob liku očaka Abraha-

ma (1 Mz 12–22). Z njegovo zgodbo predstavi preobrazbo (*prehod – pasha* ali *izhod – eksodus*) človeka od posameznika do *osebe*. Gre za proces, ki človeka pripelje do spoznanja, da zgolj iz lastne narave ne bo mogel preseči svoje posamičnosti in svoje »usode«, ki je zaznamovana z grehom in smrtjo. Človeška narava se do konca oklepa volje po samouveljavitvi in preživetju. Rešitev lahko pride samo od zunaj, od klica Duha, ki človeka vključi v Kristusovo daritev. Klic, ki ga zasliši Abraham, naj zapusti svojo deželo in svojo domovino, ga počasi usmerja ven iz samega sebe, v odnos, ki ima izvor zunaj njega. Abraham mora stopiti ven iz logike narave ter stopiti v logiko vere in Duha. Ta proces se dogaja v odnosu do dežele, do žene Sare in končno do sina Izaka. Ko Abraham žrtvuje Izaka, žrtvuje svoj način bivanja očetovstva »po naravi« in odkrije očetovstvo kot »ljubezen na način Boga«, ki živi iz odnosa – v zavezi. Tu se pater Rupnik opira na izročilo kapadoških očetov, ki so želeli grškemu svetu predstaviti nov način življenja, ki ga je prinesel Kristus. Iz izkušnje novega življenja po Kristusu so prišli do spoznanja, da Božja *bit*, to je način bivanja Boga, ni v njegovi absolutni neomejenosti, kakor so trdili Grki, temveč v *ljubezni* – v darujočem odnosu. Bog namreč obstaja »na način Očeta«, kar pomeni, da rojeva in vključuje Sina, torej drugega. Z učlovečenjem je Kristus vtisnil svoj osebni sinovski način obstoja v človeško naravo, ki jo je prevzel, da bi lahko tudi človek živel svojo človeškost »na način občestva«, to je ljubezni. Vendar pa mora človek ta odnos svobodno sprejeti, mu dati prostor v svojem življenju, kar pomeni umreti svoji individualni naravi. To pa je za človeško naravo, ki hoče uveljaviti svojo lastno preživetveno logiko, proti-naravno. Samo v Svetem Duhu je človeku mogoče, da se svobodno odpre Očetovemu daru, ki je Sin (prim. Jn 1,12). Smisel skrajne Abrahamove preizkušnje, da naj daruje svojega edinega sina, in končno vsake preizkušnje, ki zadene človeka na poti novega življenja, je po Rupniku prav v tem, da se odpre za sprejem življenja v Občestvu. Pravega pomena tega *daru* človek ne more odkriti po miselnosti individualnega jaza oziroma po nujnosti narave, ampak po svobo-

di odnosa, ki ga dokončno iztrga iz ječe jaza in ga prestavi v Kristusov jaz, kjer izkusi, da mu je Bog absolutno zavezan.

ŽIVETI NA NAČIN SINA

Za konec te predstavitve se še enkrat vrnimo k pogovoru Jezusa s pismoukom glede vprašanja o večnem življenju. Pismouk je znal zelo dobro odgovoriti na vprašanje, kaj je zapisano v postavi. Pravilno je povzel prvo in drugo tablo Mojzesove postave. Zavedal se je, da ni dovolj samo izpovedovati ljubezen do Boga, ampak da se mora ta kazati tudi v ljubezni do bližnjega. Upravičeno se vprašamo, v čem se torej razlikuje Jezusova zapoved od Mojzesove zapovedi ljubezni do Boga in do bližnjega? Novost nakaže Jezus sam v poslovilnem govoru, ko opozori na svojo edino zapoved, ki jo imenuje tudi *nova*: »*Novo zapoved vam dam, da se ljubite med seboj,* kakor *sem vas jaz ljubil*« (Jn 13,34; 15,12). Nov je torej *način* te ljubezni. Kakšen je ta nov način in kako priti do njega? Pismouk v Lukovem evangeliju ni bil najbolj zadovoljen z Jezusovim pohvalnim odgovorom in naročilom, naj tako tudi dela in bo živel (10,28). Očitno se za človeka zgodba še ne konča s poznavanjem zapovedi postave in tudi ne samo z izpolnjevanjem le-teh. V pogovoru je opaziti podobno dilemo, na katero je Jezus opozoril že v govoru na gori (Mt 5,20): Če ne boste presegli odnosa pismoukov in farizejev do postave, ne pridete v nebeško kraljestvo. Jezus zato povabi učitelja v zgodbo o usmiljenem Samarijanu in človeku, ki je padel med razbojnike (Lk 10,30-35). Duhovnik in levit, dva eksperta v poznavanju postave in natančnem izpolnjevanju religioznih in obrednih pravil, sta šla mirno mimo ubogega človeka. Sicer sta reveža opazila, a jima ni uspel preboj iz samega sebe, iz svojih individualnih in strukturnih omejitev ter narediti konkretni korak do njega. To pa uspe enemu od Samarijanov, ki so bili izključeni iz elitnih struktur in so jih razmere prisilile, da so gledali širše in globlje. Ko je Samarijan brez pogojev in omejevanj poskrbel za reveža, je dejansko stopil iz sebe, stopil proti zakonom individualne logike,

proti zakonom narave. Dejanje usmiljena, ki ga je storil, je bilo mogoče storiti samo »po zakonu duha«, ki vedno navdihuje za preseganje objektivnega, za občestveno, to je za življenje. Bistvo življenja je namreč pretakanje, vključevanje, darovanje. To pa je tisto, na kar misli Pavel z besedo *ljubezen* (1 Kor 13), ki jo Jezus označi kot glavno prepoznavno znamenje njegovih učencev (Jn 13,35). Ob tem pa se v zgodbi o usmiljenem Samarijanu zgodi tudi preobrat, ki še enkrat poudari večjo pomembnost načina od same vsebine. Jezus namreč obrne začetno vprašanje pismouka o tem, kdo je njegov bližnji (v. 29) in ga usmeri na pismouka samega: »*Kdo od teh treh se ti zdi, da je bližnji tistemu, ki je padel med razbojnike?*« (v. 36). Ni torej odločilno, da je nekdo bližnji, ni pomembno, komu ali kaj je komu storil. Sprašuje se po tistem, ki so se mu odprle oči, in spozna, da se lahko njegovo življenje dejansko uresničuje šele izven individualnega jaza, v odnosu z drugim, da lahko šele po drugem živi novo življenje.

Še en ključni detajl v tem pogovoru Jezusa z učiteljem postave je pogosto spregledan. V predzadnjem slovenskem prevodu Svetega pisma (SSP) beremo vprašanje učitelja postave v naslednji obliki: »*Učitelj, kaj naj storim, da* dosežem *večno življenje?*« (v. 25). Grški glagol *klēronomeō* ne pomeni doseči, pridobiti si, temveč izraža idejo, da nekdo nekaj prejme »po zakonu« ali »po žrebu«, da torej nekdo nekaj podeduje ali prejme, ker je to, kar je, ne pa da si mora oziroma si lahko to prisluži s svojim naporom. Skoraj sto let, vse do jeruzalemskega prevoda Svetega pisma (SPJ), je v slovenskem jeziku obstajala ta interpretacija. Šele najnovejši prevod spet prevaja glagol *klēronomeō* s *podedovati, dobiti v delež*. Ob branju in študiju knjige *Po Duhu* bo bralcu postajalo vedno bolj jasno, kako usodno nevarno za razvoj človekovega življenja in njegovo živo vero je spregledati osrednjo resnico naše vere, da nam je namreč večno življenje že podarjeno. To se je zgodilo po krstu, ko nas je Bog Oče po svojem Sinu in po njegovi daritvi prevzel v organsko občestvo z njim (1 Kor 1,9), v katerem smo umrli individualnemu jazu in se rodili kot sinovi, kot dediči večnega življenja. Samo v

njem in po njem smo deležni nebeškega kraljestva in lahko živimo *novo življenje*. Prepričan sem, da bo knjiga patra Marka Rupnika tudi slovenskemu bralcu pomagala odkrivati veličino in moč nove identitete, ki nam je bila po Kristusu podarjena, in nas s tem osvobajala za življenje v *veselju evangelija*.

Maksimilijan Matjaž